

KIP GOTIČKE MADONE IZ GRADIŠĆA

Andela Horvat

U kopnenom dijelu Hrvatske ima više lokaliteta s nazivom Gradišća, ali Madona o kojoj ćemo ovdje govoriti pronađena je u Gradišću ogulinskoga kraja.¹ Nalazi se u kapeli Sv. Marije koja pripada župi Bosiljevo smještenoj na krajnjem jugozapadnom rubu prostrane zagrebačke nadbiskupije. Drveni kip vrlo vitke Madone mirnog je obrisa. Gotička S linija samo je blago naviještena. Ozbiljno eliptično lice s duguljastim uskim nosom, zamišljenim očima i malim ustima ima u odnosu na velike oble plohe obraza razmjerno nisko, zaobljeno čelo. Bujni pramenovi valovite kose padaju iza ramena na leđa. Oko tankog vrata obli je izrez haljine što se priljubila uz tijelo. Po sredini je okomito naborana, a visoko pripasana pojasom ispod malih grudi što pridonosi da je gornji, malo natrag nagnuti dio tijela kratak u odnosu na donji. Pozlaćeni plašt ima na Marijinu desnom boku nabore što se nižu tako da podsjećaju na rubove prazne vreće. Oni su doduše plastični, ali nisu nauštrb elegantnoj vitkosti te figure. Od desnog Marijina boka pada plašt kao duboki žlijeb koji u dugoj ravnoj liniji zatvara konturu plastike sve do podnožja gdje je mjesečeva glava. Na njoj stoji Bogorodica tako da joj ispod presavijenih nabora pri dnu viri desna cipelica zašiljena oblika. Do nje dopire karakteristični visoki nabor u obliku zaobljene tanke cijevi. On gotovo u dijagonali dijeli plastiku na dva razno-liko razgibana dijela; za razliku od Marijine desne strane, nabori odjeće na lijevoj strani padaju u dugim linijama okomito. Profil mjesečeve crveno obojene glave s pravilnim nosom, bujnim usnama, s crnim velikim okom okrenut je prema dolje a srp prema gore.

Madona je u (oštećenju) desnici držala žezlo, a ljevicom što viri iz široka rukava povisoko u poluprofilu podržava nagog dječaka Isusa. Sin ima glavne osobine majčine. Ima visoko, vitko tijelo, eliptično oblikovanu glavu s gustim kovrčicama kose. Plastika od prilično crvotočnog drva straga je izdubljena. Visoka je 136 cm. Ima djelomično očuvanu polihromiju, s tragovima crvenih cvjetova i zelenih listića na haljini. Inkarnat je prebojen, a osim toga kip ima više oštećenja.²

Kip je dosad u literaturi spomenut u nekoliko navrata, ali svaki put samo s nekoliko riječi, tek toliko da se zna da postoji. Još prije tridesetak godina Ljubo Karaman je pisao kako su dotad bila poznata dva kipa gotičkih Madona u sjevernoj Hrvatskoj (Marija Gorica i Marija Bistrica), ali da je osoblje tadašnjeg Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od g. 1945. do 1948. pronašlo još osam kipova. Tom je prilikom spomenuo i ovaj kip iz Gradišća, te napisao: »To su sve prilične radnje, po svoj prilici dobavljane izvana, a imaju oznake kasnogotičkih drvenih Madona jugoistočnih njemačkih i austrijskih krajeva. Dobavi tih kipova izvana pogodovala je laka prenošljivost drvenih skulptura, kao i okolnost, da sjeverna Hrvatska u to doba još nije imala jače razvijenu socijalno-ekonomsku sredinu gradova s cehovskom proizvodnjom umjetničkog obrta«. ³

To što je Ljubo Karaman prije tridesetak godina pisao o kvaliteti i provenijenciji dotad poznatih gotičkih kipova kontinentalne Hrvatske uglavnom stoji i danas. Ali ovom ćemo prilikom pokušati još nešto kazati o kipu iz Gradišća. Prilikom opisivanja te plastike zamijećeni su visoki nabori koji kipu daju snažan i karakterističan akcent. Oni su obilježje stila dugih nabora iz posljednje četvrtine 15. stoljeća. U Hrvatskoj ima nekoliko Madona s naborima duge linije, ali ova iz Gradišća razlikuje se od ostalih napose osebjunim tipom lica. To je tipična glava sjevernjačke umjetnosti u 15. stoljeću. Takvo eliptično, ozbiljno lice s realističkim oznakama susrećemo kod nizozemskih slikara. ⁴ Od njih se taj tip širio i do naše kulturne regije grafičkim listovima, koji bijahu posrednici novih motiva i ideja na velikim udaljenostima. Tamo nailazimo i na srodni tip povisoka i vitka dječaka Isusa. Sličan je tip Marije i djeteta ostvaren npr. kod 120 cm visoke plastike Madone s područja donje Rajne iz 1475. godine. ⁵ Taj kip, doduše, ima drugačiju organizaciju draperije plašta, ali i kod njega se zamjećuje u duhu tog vremena dijagonalni cjevasti nabor. Osim toga, majka Marija prihvaća sina koji sjedi na podlaktici za list njegove nožice, ali na suprotnoj strani od onoga kako je to kod Madone iz Gradišća.

U tih sjevernjačkih kipova, a češće u onih uz srednju Rajnu, koliko je meni poznato, nailazimo od vremena lijepih Madona prvih desetljeća 15. stoljeća na motiv mjeseca podno plastike. ⁶ Taj ikonografski motiv nadahnula je Apokalipsa koja govori o ženi s mjesecom pod nogama. ⁷ U sjevernoj Hrvatskoj taj motiv zastupan u više navrata. ⁸

Što znamo o kipu iz Gradišća i o njegovoj crkvi iz prošlosti? Danas je taj kip na baroknom glavnom oltaru (g. 1765) barokne kapele Sv. Marije, kojoj je pravu arhitektonsku vrijednost uočila u novije vrijeme Đ. Cvitanović, jer se radi o prostoru dvoranskog tipa u kojem su u uzdužnoj osi ukomponirana dva zasvedena slavluka i kod svetišta i kod pjevališta. ⁹ Crkva je smještena na zaravanku do kojeg vodi stepenasto riješen stari hodočasnički kameni put prirodno ukrašen čupercima raznolikog bilja. I svečani tip crkve i taj put govore o tome da je ta crkva sa svojim starinskim kipom bila od velike važnosti za ovu regiju. Ulazi se u trag tome da je tako vjerojatno bilo i nekoć. Već arhiđakon Ivan 1334. navodi: »Item beate virginis de Gradech«, ali nije sigurno odnosi li se vijest o toj župi baš na taj lokalitet, budući da se oko Bosiljeva spominju tri mjesta s tim

Gotički drveni kip Gospe iz Gradišća kod Ogulina (foto N. Vranić)

imenom.¹⁰ R. Lopašić spominje da su 1531. godine tu bili smješteni dominikanci.¹¹ Stara freskirana crkva sa nadsvođenim svetištem, te s lađom natkrivenom ravnim stropom spominje se do 1753. godine kad vizitator Josip Pogledić kaže da je na prijašnjem mjestu sagrađena nova zidana crkva Uzašašća Marijina.¹² Na temelju ranijih opisa K. Dočkal kaže da je u crkvi bio glavni divot-oltar na kojem bijaše »pia statua B. Virginis, quae dicitur miraculis coruscans«. ¹³ U vizitacijama se navodi da je zavjetni Marijin kip ukrašen srebrnom krunom, odjeven u svilene haljine i okružen zavjetnim predmetima. Marija je u ruci držala žezlo od pozlaćena srebra. Vijesti o kipu govore od 17. stoljeća na dalje.¹⁴ Kad je nova crkva dobila nov barokni oltar tektonskog tipa, u taj je retabl opet bila uključena stara Madona. Na tom se oltaru zapaža osobito to da je oko kipa Bogorodice, kao i naatici oko njezina monograma obimno primijenjen motiv zraka. Tako taj ukras po svoj prilici podsjeća na ikonografski motiv da je apokaliptična žena Marija, stojeći na mjesecu, nekoć bila okružena sunčanim zrakama, što sada kipu nedostaje.¹⁵

Prema onome što je ovdje rečeno, vidimo da taj gotički kip dobre kvalitete, iz vremena oko 1470—1480, od davnine u ovom kraju naše zemlje, tumači uzvišeno materinstvo Bogorodice.

BILJEŠKE

¹ A. Horvat, Putne bilješke 9. VIII 1948. na evidencionom putovanju s drom Ljubom Karamanom i s kolegicom Zdenkom Munk.

² Stanje kipa s oštećenjima na sve četiri ruke tako je zatekla u IX mj. 1964. konzervator prof. Dubravka Mladinov.

³ Madonu spominje *dr K. Dočkal*, Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke II, Zagreb 1944. p. 30; *Lj. Karaman*, Značajna otkrića Konzervatorskog zavoda u Zagrebu sa područja naše likovne prošlosti, Arhitektura 11—12, Zagreb 1948, p. 50, odakle je ovaj citat. Osim 2 kipa koje spominje Karaman, bile su tada poznate i Madone iz Remetinca i u Remetama, koje se nalaze unutar dijelom očuvanih gotičkih retabla; *Lj. Karaman*, O umjetnosti Srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, Historijski zbornik III, Zagreb 1950, p. 151; A. Horvat, Bosiljevo, Enciklopedija likovnih umjetnosti 1, Zagreb 1959 p. 445.

⁴ Nalazimo ih npr. kod Jana van Eycka (o. 1390—1441), kod Dirka Boutsa (1440—1475), Huga van der Goesa (1435?—1440? — o. 1481), ili kod Hansa Memlinga (o. 1433—1494).

⁵ Vidi Marienbild in Rheinland und Westfalen, Essen 1968, Katalog sl. 86. Zahvaljujem dru A. Badurini što me upozorio na tu publikaciju.

⁶ Vidi npr. Kunst um 1400 am Mittelrhein — ein Teil der Wirklichkeit Ausstellung im Liebieghaus Museum alter Plastik, Frankfurt a/M 10 XII 1975 — 14. III 1976, sl. 65 oko 1420, sl. 66, o. 1420, sl. 70, o. 1430—50, sl. 74; 1420—25, sl. 94, 1430—40, sl. 97, o. 1420, sl. 125, o. 1415, sl. 126 o. 1415.

⁷ Biblija, Novi Zavjet, Stvarnost, Zagreb 1968, p. 223, Apokalipsa III/12.

⁸ Vidi npr. A. Horvat, Tri gotičke franjevačke Madone selice, Peristol 20, Zagreb 1977, p. 16—19.

⁹ Đ. Cvitanović, Barokna sakralna arhitektura u sjevernoj Hrvatskoj (Crkveno područje arhidakonata Gorica, Gora, Dubica zagrebačke nadbiskupije), Institut za povijest umjetnosti sveučilišta u Zagrebu 1972, p. 218 i II p. 356—360 (rukopis). — Za datiranje oltara zahvaljujem dr Doris Baričević. Oltar je obojan tek 1780. g., a ta je godina u kartuši oltara.

¹⁰ Dr J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od g. 1334, Zbornik zagrebačke biskupije 1094—1944, Zagreb 1944, p. 439.

¹¹ R. Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895, p. 62.

¹² Vizitacija canon, Archidiaconatus Goricensis, Arhiv zagreb. nadbisk. g. 1735... »Haec noviter post ultimam visitam in locum priorem erecta est murata, fornice carens et altaribus«.

¹³ K. Dočkal, Diecezanski muzej, o. c. p. 30.

¹⁴ Visit. can. o. c. god. 1668... »Statua sine imago Beate Virginis coronam habet argentem... et ornamenta alia circa collum, et Agni Dei, cum reliquioris, ipsa statua tegitur antependio ex Serico rubro, et Jesulis vesticula Serices... sunt in altari Angeli duo«... Vis. can. o. c. g. 1735. »Thavmathurga hic est Imago BVM«. — Vis can. 1741. »Statua BVM Jesulum gestantis, rubro Serico vestita«. Vis. can. 1820. »Statua BV Mariae lignea«. — K. Dočkal, o. c. p. 30.

¹⁵ Vidi npr. Madone na mjesecu sa zrakama u katalogu Kunst um 1400 am Mittelrhein, o. c. p. 86 iz g. 1430—1460, p. 118 oko g. 1420, ili kod Radocsay Dénes, A középkori Magyarország faszobrai, Budapest 1967, sl. 259 iz g. 1500—1510. i sl. 295 iz g. 1510—1520, po čemu vidimo široki vremenski raspon kad se češće primjenjuje taj motiv.

EINE GOTISCHE MADONNA AUS GRADIŠĆE

Andela Horvat

Die Holzskulptur der apokalyptischen, stehenden gotischen Madonna auf dem Halbmond ist 136 cm hoch und befindet sich in der Marienkapelle in Gradišće bei Bosiljevo in der Umgebung von Ogulin im westlichen Teil Kontinentalkroatiens. Als Gnadenstatue wird sie in den historischen Quellen seit dem 17. Jh erwähnt. Heute befindet sie sich auf einem barocken Altar (1765). Das Motiv der Strahlen um die Statue und um das Monogram Mariens im Auszug der Retabels erinnert wahrscheinlich daran, das die Madonna als apokalyptisches Weib von Strahlen umgeben war.

Die Statue der Madonna gehört dem sg. Stil der Langen Linie an — aus der Zeit von ca. 1470—1480. Von den anderen verwandten nordischen Madonnen in Nordkroatien unterscheidet sie sich dadurch, dass ihr Gesicht den Gesichtstypus der holländischen Meister des 15. Jhs ähnelt. Die Plastik ist sehr beschädigt (es fehlen die Hände, ausser der linken Hand der Maria). Die originale Fassung ist nur teilweise erhalten und zeigt am Kleid rote Blumen mit grünen Blättern.